

פירושו הרשב"ם שם.

כל דבר, שאדם הקדיש, הראוי למזבח

כל שאינו ראוי לא למזבח ולא לבדק הבית, כגון: חלב גבינה מוריים אשפה עשבים וכדומה, ודינם לימכר, ומדמיהן יקנו צרכי מזבח או צרכי בדק הבית, כפי שהקדיש המקדיש, מועלין בו (444). כמו שיבואר (445).

כיצד?

הקדיש בור מלא מים, והמים ראויים לבדק הבית ולא למזבח (446), אשפה מלאה (447)

א-ג ולא לבדק הבית, כגון: שור וכבש ועז תמימים, שאסור להקדישן לבדק הבית (442), וכן תורים ובני יונה סולת ולבונה ויין ושמן. וכל אלו אינן ראויין לשקען בבנין. או, כל הראוי לבדק הבית ולא למזבח, כגון: זהב וכסף ואבנים יקרות, וכדומה. או, אפילו (443),

שם עט ב שהוא מחלוקת תנאים], לגבי הקדש הכל מוקדש.

445. הר"ן שם כתב פירוש אחר: כל הראוי למזבח ולא לבדק הבית, והקדישם לבדק הבית, וכן נמי דברים הראויים לבדק הבית, והקדישן למזבח, או שהקדיש למזבח ולבדק הבית דברים שאינם ראויים להם, אף על פי שהקדיש דבר שאינו ראוי, מועלים בהם ובמה שבתוכן.

וכתב שלמד כן מפירושו הרמב"ם. וזה לשון הרמב"ם [פרק ה מהלכות מעילה הלכה א]: אחד המקדיש לבדק הבית דבר הראוי לחזק הבדק, כגון: אבן או קורה. או, המקדיש לבדק הבית דבר הראוי למזבח, כגון: כבשים ותורים. או, המקדיש למזבח דבר הראוי לבדק הבית, כגון: אבן וקורה. או, המקדיש לזה ולזה דברים שאינן ראויין לא לזה ולא לזה, כגון: המקדיש תרנגולין וחומץ וציר או קרקע, אפילו הקדיש אשפה מלאה זבל או עפר או אפר, מועלין בכולן משעה שהוקדשו עד שיפדו דברים הראויין להפדות.

446. לבדק הבית ראויים, לגבל בהם את הטיט, לצורך חיזוק בדק הבית.

ואינם ראויים למזבח, כי את הקרב והכרעים רחצו באמת המים שבעזרה. רשב"ם ותוס'. וכתב התפארת ישראל, שלא הוצרכו לומר כן, כי אף אם הם ראויים להדחת קרבנות, וכי בשל כך יחשבו כקדשי מזבח?!

442. מפני שאסור להקדיש תמימין לבדק הבית, ואם הקדישן, אינם יוצאין מידי מזבח [תמורה לג א].

כן כתבו הראשונים.

והילכך, כתב הר"י מיגאש, לא שנה התנא חלוקה רביעית: "כל הראוי למזבח ולבדק הבית", מפני שמה שראוי למזבח, הרי הוא למזבח.

443. כתב הרשב"ם [שם]: המשנה נשנתה כפי סדר חשיבותם. קדשי מזבח חשובים מקדשי בדק הבית, וקדשי בדק הבית חשובים מקדשי דמים, הילכך, שונה בדרך "לא זו אף זו", לא רק אלו החמורים, מועלין בהן ובמה שבתוכן, אלא אפילו הקלין.

444. גירסת המשנה.

והגירסא בכבא בתרא שם: מועלין בהן ובמה שבתוכן. וכתב שם הרשב"ם, שמדובר שלא הזכיר במפורש שמקדיש את המים שבבור, ובכל זאת, נתקדשו המים, הואיל והבור היה מלא בשעת ההקדש.

ומשמע מדבריו, שזהו חידוש המשנה.

והרשב"ם פירש כן, כי כן משמע שם בסוגיא, שהגמרא הביאה משנה זו בקשר למשנה היא [עז ב] "המוכר את החמור מכר סיח... מכר בור מכר מימיה". וכתב שם המאירי, ואף על פי שלענין מכר, מכר את הבור לא מכר מימיו [עייין

לבדק הבית⁽⁴⁴⁹⁾, אילן מלא פירות, אינם ראויין לא למזבח ולא לבדק הבית⁽⁴⁵⁰⁾, שדה מלאה עשבים, אינם ראויים לא למזבח ולא

זבל, אינו ראוי לא למזבח ולא לבדק הבית⁽⁴⁴⁸⁾, שובך מלא יונים, היונים ראויים למזבח, ואילו השובך אינו ראוי אפילו לא

ועיין בתקנת עזרא, שהקשה על דברים אלו מהברייתא ששינונו [בעמוד הקודם] לגבי פרש וחבל.

ומתוך, על פי דברי הכסף משנה [הלכות מעילה פרק ה הלכה ו] שמה שאמרה שם הברייתא "יופלו ללשכה" היינו ל"שיירי לשכה". ומדמים אלו הוציאו לבניית חומת העיר ומגדליה, ולא שייך לומר בהם איסור מחיר כלב. ויתכן, שזו היא סברת הר"י מיגאש, שבכל זאת מועלין בה.

449. שהשובך שוה הרבה, ואין שוברין את אבניו או עציו לשים אותן בבנין הבית, דאם כן פוחת מדמיו. תוס' ורשב"ם.

וכתב האור שמח [פרק ה מהלכות מעילה הלכה ו], שאף אם נחלוק על התוס' [הערה 453], ונסבור שחצר קונה להקדש, מכל מקום, אם קיננו בשובך יונים הראוים להקרבה, לא יקנה אותם השובך מדין חצר. הואיל ואסור להתפיס תמימים לבדק הבית [הערה 442], וחצר אינו קונה באיסור, כמבואר בבבא מציעא [קב א].

450. האילן אינו ראוי, מטעם הנ"ל, שהאילן שוה הרבה.

והפירות, אינן ראויות למזבח, כי אין מקריבין פירות כלל, כמו שנאמר [ויקרא ב] "כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו", ודבש, היינו: כל מיני מתיקה.

ואין הכי נמי, אם הוא עץ זית, ראוים הזיתים לשמן למנחות, ואם הוא גפן, ראוי לנסכים. ולבדק הבית, אין הפירות ראויים.

וכתב הרשב"ם: ובכורים לכהן הן כתרומה. וכן כתב כאן המיוחס לרש"י. כלומר, אף אם

וכן הקשו הקרן אורה [כאן] והרש"ש [שם]. ועוד הקשה הרש"ש, ומה בכך שהיו מדיחים באמת המים, הלא מותר להדיחם בשאר מים המכונסים? עיין שם שמוכיח כן.

וכתב עוד הרשב"ם: וכן אינם ראויים לניסוך המים, כי מים מכונסים פסולים לניסוך המים. והתוס' כתבו, שבניסוך המים צריך מים חיים, כמבואר בגמרא סוכה [מח א] שהיה ממלא ממעין בית השילוח, ונלמד שם ממה שנאמר "ושאבתם מים בששון".

והיינו, שהם מפרשים, שהלימוד מהפסוק "ושאבתם מים בששון", הוא על החיוב להביא מים חיים.

והר"ן והתוס' הרא"ש שם, מעירים, שרש"י במסכת סוכה אינו מפרש כן, אלא, שמפסוק זה למדים שעושים שמחה בעת שאיבת המים. ועיין שם בשיטה מקובצת, הדין ומוכיח שבדיעבד מותר לנסך מים מן הכיור, ואנו קיימא לן כחכמים [זבחים כב ב] שמי כיור אינם ממי מעין, וכמו שפסק הרמב"ם [פרק ה מהלכות ביאת מקדש].

וכן הבור עצמו, אינו ראוי לא לבדק הבית, וכל שכן לא למזבח, אלא לימכר ודמיהן יפלו לבדק הבית.

447. גירסת השיטה מקובצת.

448. השיטה מקובצת, כתב שהיא ראויה להימכר. וכן כתב בפירוש א.

והר"י מיגאש [שם] סובר שהאשפה אינה ראויה אפילו למכרה לדמיה! ומשווה את דינה למחיר כלב. ומכל מקום, כיון שהקדישה מועלין בה. [מובא בשיטה מקובצת בשם הרא"ם, והכוונה להר"י מיגאש].

לבדק הבית. בכל אלו והדומה להם, מועלין בהם⁽⁴⁵¹⁾ ובמה שבתוכן⁽⁴⁵²⁾, מי שאכל אותם או נהנה מהן.

אבל, אם הקדיש בור, ואחר כך נתמלא מים⁽⁴⁵³⁾, אשפה, ואחר כך נתמלא זבל, שובך, ואחר כך נתמלא יונים, אילן, ואחר

הפירות כשהן משבעת המינים ראויים לביכורים, מכל מקום, אינו נקרא "ראוי למזבח", כי את הביכורים נתנו לכהן ולא למזבח.

ורבינו עובדיה כתב: הפירות ראויין לביכורים. וכן כתב רבינו אליקים בשיטה מקובצת. ותמה התוס' יום טוב: על בכורים אין קדושת מזבח כלל, אלא מתנות כהונה הוא? ועוד, הרי אילן שהוקדש, פטורים פירותיו מבכורים, שנאמר "בכורי אדמתך" ולא של הקדש? כמבואר במסכת בכורים.

הרשב"ש מתרץ: כיון דבכורים טעונין הנחה לפני המזבח, שפיר נקראים ראוי למזבח. ומה שאחר כך נותנין אותם לכהנים, מה בכך, הכהנים זוכים בהם משלהן גבוה, כשם שהם זוכין בחטאת ואשם וכדומה.

451. כתב הרשב"ש: אם נהנה בהם שוה פרוטה, כגון: הצניע חפציו בבור, או הוריד שם חבית מים לקרר, וכן אם תלה חפציו באילן, או נתן יונים שלו בשובך, והניח זבלו באשפה.

ורבינו תם, חולק עליו, מפני שבכל דוגמאות אלו, נהנה במחומר לקרקע, ואין מעילה במחומר לקרקע, כמבואר בגמרא [לקמן ובדף יח ב].

על כן, פירש רבינו תם, שמדובר שתלש חוליא מן הבור ונהנה מן התלוש, ודוגמתו בשאר הדברים המחוברים.

והרמב"ן כתב שם, כגון שהיה כותל בנין בתוך הבור [כלומר, הבור מרוצף בבנין] ותלה עליו חפציו, ובאופן זה כולי עלמא מודים, שמועלין, מאחר שאין דינו כמחומר, כיון שהיה תלוש לפני שחיברו לבור ["תלוש ולבסוף חיברו"].

והאמת, שהרשב"ש עצמו הרגיש בקושיא זו. ומבאר על פי הגמרא שם בדף יח [עייין שם]

שרק מעילה על ידי פגם נלמד מתרומה, ועליה נאמר שאין מועלין במחומר. אבל מעילה על ידי הנאה בלבד, הנלמד מעבודה זרה, מועלין אף במחומר. [וכנראה שהיה לו גירסא אחרת בגמרא שם]. וכן כתב המאירי בבבא בתרא [שם].

452. גירסת המשנה.

453. בענין חצר הקדש הקשו הראשונים: למה לא יקנה הבור את המים להקדש, מטעם קנין חצר, כשם שחצר קונה להדיוט?

ויש כאן אריכות דברים, ומאחר שאין הדברים נוגעים כל כך ישירות להלכות מעילה, לכן נביאם בקיצור.

הרשב"ם והתוס' [בבא בתרא שם], וכן כתבו התוס' בסוגיתנו, והאגודה [הובא במגן אברהם סימן קנד ס"ק כ"ג] ועוד ראשונים, מתרצים, שאין קנין חצר קונה להקדש כלל, לפי שקנין חצר נתרבה משום "יד", ואין יד להקדש. כלומר, בהדיוט נאמר [שמות כב] "אם המצא תמצא בידו הגנבה", ודרשו חז"ל [בבא מציעא] "המצא תמצא", לרבות חצירו, ולא בהקדש.

והאגודה סובר כן גם לגבי בית הכנסת, ועיין בקצות החושן [פתיחה לסימן ר].

והרמב"ן ועוד ראשונים חולקים, וסוברים שחצר של הקדש קונה להקדש, אלא שאין מועלים בו. ומבארו הקצות החושן [וכן מפורש בריטב"א בשם ר"י]: כיון שלא הוקדש במפורש על ידי אדם בקדושת פה.

ומוכיח כן הקצות החושן מהקדש של עכו"ם שנחלקו תנאים [זבחים מה א] אם מועלים בו, ואף על גב דודאי קני ליה הקדש, ובכל זאת יש צד לומר שאין מועלין בו.

שתקנה לו, מטעם מניעת מריבות בין בעל החצר לשאר הרודפים אחר המציאה, ואילו בהקדש, לא תיקנו כן חכמים. והואיל ומים אלו, הם מציאה, לא קנתה החצר להקדש מטעם שליחות, כיון שהוא חב לאחריני. וכן כתב החתם סופר בהגהותיו לשולחן ערוך [אורח חיים סימן קנד מגן אברהם ס"ק כג].

והאחרונים דנים הרבה בכל פרטי הסוגיא הזאת.

ונחזור לדברי התוס' יום טוב.

ברצונו להוכיח שיש שליחות להקדש, מביא ראיה מהגמרא נדרים [לה ב] שנאמר שם שהכהנים המקריבים קרבנות ישראל הם שלוחי ה'. הרי שיש שליחות להקדש, כשם שהכהנים הם שלוחי הקדש.

הצאן קדשים תמה איך יתכן לומר זאת, שהרי גמרא לא פשטה אם הכהנים הם שלוחי דרחמנא, או שלוחי בעלי הקרבן. [ועיין שם עוד], וכיון שכן, אם תמצוי לומר שהם גם שלוחי דידן, כלומר, של המקדיש, אף על גב שהגזבר יעמוד בצד השדה, מכל מקום, למי יקנה החצר, הרי אין כאן דעת הבעלים?

הקצות החושן, אינו מסכים לדברי הצאן קדשים. דאף אם הגמרא מסופקת בכהנים אם הם שלוחי דידן או שלוחא דרחמנא, היינו דוקא בכהנים המקריבין קרבנות הבעלים, אבל הגזבר, ודאי שהוא שליח ההקדש ולא של המקדיש? ומה שהתוס' יום טוב הביא את הגמרא לגבי כהנים, הוא רק להוכיח שיש מושג שליחות בהקדש. וכן כתב הקרן אורה. ועיין בקהלת יעקב למהר"י אלגאזי [אות קמ].

ועוד מקשה הקצות החושן: הרי מדובר במים של הפקר, ומי מעכב בעד הגזבר לזכות בהם? ועל איזה בעלים כתב הצאן קדשים שצריכים את דעתם?

עוד כתב התוס' יום טוב "ודוחק לומר

ובקובץ שיעורים [שם] מבאר מחלוקת התוס' והרשב"ם עם הרמב"ן, שהתוס' סוברים, ששורש דין מעילה הוא מדין גזילה, אלא, דבגזל מן ההקדש, וכתוצאה מכך, חייבתו התורה קרן חומש ואשם. הילכך, לא שייך לומר שיש כאן חסרון שלא הקדישו בקדושת פה כי סוף סוף גזל מהקדש. ואילו הרמב"ן סובר, ששורש האיסור הוא משום שנהנה מקדשי ה' על כן, שייך לומר שכל זמן שלא הוקדש בקדושת הפה, אף על פי שקנוי להקדש, אין מועלים.

על תירוץ הרשב"ם והתוס', הקשה התוס' יום טוב, דהרי מסקנת הגמרא [בבא מציעא יא ב] היא, שאף על גב שחצר התרבה מטעם יד, מכל מקום לא גרעה משליחות. אם כן, אף אם אין יד להקדש, תקנה חצר להקדש מטעם שליחות, והרי יש שליחות להקדש? [כמו שמוכיח שם, ויבואר לקמן].

וכמוכן, שאם החצר תקנה מטעם שליחות, אזי צריך שהגזבר יעמוד בצד השדה, די שתהיה חצר המשתמרת מבואר שם בבבא מציעא, ואם כן, על כל פנים, כשהגזבר עומד בצד החצר, למה לא תקנה החצר מטעם שליחות?

ותירץ הקצות החושן [שם], על פי דברי תוס' [גיטין כא א] שחצר מהלכת לא קנה, אף מטעם שליחות, כיון שאינה קונה מטעם יד. כלומר, כשחצר אכן קונה מטעם יד, אלא שיש חסרון ביד, כגון, שהוא שלא בפניו וכדומה, אז מתרבה מדין שליחות,

מה שאין כן, כשאינה מועילה מטעם יד, לא מועילה גם מטעם שליחות. וכן תירץ השפת אמת.

והנתיבות המשפט מתרץ [שם]: שחצר אינה קונה להדיוט מטעם שליחות, במקום שהוא עושה רעה לאחרים ["חב לאחריני"] כגון במציאה, שאם תקנה לו המציאה לא יוכלו אחרים לזכות בה. אלא, שבהדיוט תיקנו חכמים

שהגזבר בעצמו הוא שליח, ואין שליח עושה שליח."

והקשה הגאון רבי עקיבא איגר, הרי קיימא לן ששליח עושה שליח?

ומתוך ככוונת התוס' יום טוב: מפני שהחצר שלוחו של גזבר היא, ואין שליח עושה קנין חצר, מפני שקנין חצר "מילי הוא", ו"מילי לא מיסרי לשליח". כלומר, שליחות נאמרה רק על מעשה, ולא על דיבורים. שאין כח בדיבורים להיותם נמסרים לשליח. ועיין עוד שם.

ובביאור מחלוקת הרשב"ם והתוס' עם הרמב"ן, מבאר בעל נתיבות שלום שקיים הבדל יסודי בין קניני הקדש לקניני הדיוט. והוא: בקניני הדיוט והעברה מרשות לרשות, לא נתחדש שום חלות על דבר הנקנה, על החפצא, אף שמקודם היה שייך לזה, ובאמצעות מעשה הקנין, שייך לזה. אלא, חלות הקנין מתייחס על הגברא, שעל ידי הקנין עוברים אליו כל הזכויות של דבר הנקנה, והם שלו לכל דבר.

מה שאין כן בהקדש, שאין גברא להקדש, וכמו שכתבו המפרשים, שלא שייך לומר על עניני ממון שהחפץ שייך לשמים, שהרי בלאו הכי "לה' הארץ ומלוואה". אלא, על כרחך, צריך לומר שחלות דין הקדש הוא רק על החפצא, המשתנה מחולין וחלה עליו חלות קדושה. וכמו שאמרה הגמרא [בבא קמא עו א] "מכרו להדיוט, מעיקרא תורא דראובן והשתא דשמעון, מכרו לשמים, מעיקרא תורא דראובן והשתא תורא דראובן".

והנה, סברא זו, שייך לומר רק בקדשי קדושת הגוף. אבל בקדשי קדושת דמים, חלה על ידי ההקדשה, שני ענינים, חלות קדושה על החפצא וחלות קניני ממון, כמו שמצאנו לגבי ארבעה וחמשה [בבא קמא עט א] שאם גנב והקדיש, חייב לשלם כדון גנב ומכר, ומבארת שם הגמרא, משום "מה לי מכר להדיוט מה לי מכר להקדש".

אלא, דבקדשי קדושת דמים, חלות הקדושה תלויה בחלות קנין הממון, וכתוצאה מקניני הממון. ובהיפקע קניני הממון נפקעת חלות הקדושה.

דבר זה מבואר בחידושי הרשב"א והריטב"א במסכת חולין [קלט א]. שם אמרה הגמרא: "תרנגולת [הקדושה בקדושת דמים עיין הערה 440] שמרדה, פקעה קדושתה". היינו, כשם שפקעה הבעלות מבעליה כשהיא של חולין, מפני שהיא אבודה ממנו ומכל אדם, כן פקעה קדושתה, כשהיא של הקדש. ומקשים הראשונים: וכי קדושה שבהם להיכן הלכה?! ותירצו הרשב"א והריטב"א, שמאחר שהיא קדושה בקדושת דמים, ומאחר שפקעה "בעלות" בדק הבית ממנה, פקעה מאליה קדושתה. כאמור, שחלות קדושתה תלויה בקניני ממון שיש להקדש עליה. והדגישו שם הראשונים, שבמה דברים אמורים, בקדשי קדושת דמים, אבל בקדשי קדושת הגוף, לא שייך לומר כן, מפני שקדושתה היא עצמאית בחפצא.

וזה סברת הרשב"ם והתוס': הואיל ואין יד להקדש ואין להקדש קנין חצר, ממילא לא נקנה להקדש, וממילא לא נתקדש בקדושת דמים. אבל הרמב"ן סובר, שחלות הקדושה על החפץ הוא משום שנתקדש בקדושת פה. ולא מצד הקנין ממון. וממילא חלה עליו קדושת בדק הבית, אלא שאין מועלין בו, כנ"ל.

ובביאור מחלוקתם אם הקדש קונה בקנין חצר, יתכן לבאר, שנחלקו במהות קנין חצר. הרשב"ם והתוס' סוברים, שיסוד קנין חצר, הוא הכנסת החפץ לרשותו ולשליטתו, וזה פירוש "חצר משום יד", ומהווה הוראת בעלות. והיות ולהקדש אין גדר בעלות, כנ"ל, אלא קניני ממון גרידא, לא שייך קנין חצר בחצר של הקדש, אף על פי שיש להקדש חצר, ויש להקדש קניני ממון, מכל מקום, אין להקדש הוראת בעלות

רבי יוסי אומר: המקדיש את השדה והאילן, בשני אלו, מועלין בהן ובגידוליהם⁽⁴⁵⁶⁾ מפני שהן גידולי הקדש⁽⁴⁵⁷⁾.
המשנה ממשיכה בדין מעילה.

כך נתמלא פירות, שדה, ואחר כך נתמלאה עשבים, מועלין בהם, ואין מועלין במה שבתוכן⁽⁴⁵⁴⁾, מפני שאין מועלין במה שהשיבח הקדש, וכן אין מועלין בגידולי הקדש⁽⁴⁵⁵⁾.

457. הרשב"ם שם פירש: תנא קמא סובר "אין מעילה בגידולין", משום שמה שקרקע הקדש גרמה להם ליגדל, אין לנו לעשותם הקדש, שמכל מקום, אין ממשות [גירסת הב"ח] של הקדש מעורב בהן.
ורבי יוסי חולק, וסובר "יש מעילה בגידולין", הואיל וגדלו בגרמת הקדש.
וכתב השיטה מקובצת בשם הרא"ש [בכא מציעא נד], שלמאן דאמר "אין מעילה בגידולין", אין עליהן אפילו "איסור הנאה" מן התורה. ועיין שם שמוכיח כן מכמה הוכחות. והקרבן אורה מסופק בדין זה. והמנחת חינוך [מצוה קכ"ז] כתב בפשיטות שיש איסור הנאה דאורייתא.
בהערה 439, מובאת קושית התוס' יום טוב, למה בחלב ובביצה אמרה המשנה בפשטות שמועלין בהן, הלא נחלקו בכך תנאי משנתנו. ועיין שם.

ועוד הקשו האחרונים, מאי שנא מגידולי תרומה [משנה תרומות פרק ט משנה ד, וראה רמב"ם הלכות תרומות פרק יא הלכה א] שהם חולין [אלא שמדברנן גזרו עליהן דין תרומה]. והנתיבות שלום תירץ, שיש שלש דרגות בגידולין. האחת, כגון ביצת תרנגולת וחלב חמור, שעצם מציאותם הם חלק מהאם מהבשר ודם, וכאילו השמינה התרנגולת מעצמה בלי גורם חיצוני. ובזה, לכולי עלמא הוא ביטול הביצה לתרנגולת וחלב לאם, כעובר שהוא ירך אמו, כמו שכתב הרשב"ם "ממשות הקדש מעורב בהם".

וקנין על ידי חצר.
ואילו הרמב"ן סובר, שיסוד קנין חצר הוא התבטלות החפץ אל החצר [כמו קנין "אגב"] שהדבר הקטן מתבטל אל הגדול. על כן, כיון שיש להקדש חצר, ממילא בטל החפץ אל החצר, ונכנס לרשות הקדש לגבי קניני הממון. וכל זה אינו מספיק שתחול על החפץ קדושה לגבי מעילה, עד שיתקדש בקדושת פה.
ומתורצת קושית התוס' יום טוב, שמה שאמרה הגמרא שחצר לא גרע משליחות, היינו בהדיוט דוקא, דהוי כאילו הבעלים עשו את החצר לשליח עבורם. אבל בהקדש, אין בעלים, וממילא אין שליחות.
וכל זה מתפרש אליבא דהרשב"ם ותוס', הסוברים שקנין חצר הוא ענין של בעלות. אבל לרמב"ן, אינו ענין של בעלות, אלא שהחפץ מתבטל אל החצר, והתבטלות זו שייך גם בהקדש.

454. גירסת המשנה.

455. וביתר ביאור: בור ואשפה ושובך, בא השבח להקדש מאיליו, ובהם לא נחלקו תנאים, ולכל הדעות אין מועלים, כמבואר שם בבבא בתרא. ואילו באילן ובשדה, הוי גידולי הקדש, שקרקע של הקדש גידלה והצמיחה את העשבים, וכן באילן, ובהן נחלקו תנא קמא [ולפי מקצת גירסאות הוא רבי יהודה, עיין שם בגמרא], ורבי יוסי. כמו שיבואר.

456. גירסת המשנה.

ולד המעושרת, של מעשר בהמה, כלומר שנולד⁽⁴⁵⁸⁾ קודם שנכנסה אמו לדיר להתעשר והקדיש גם את הולד, נמצא, שגם האם וגם הולד הם מוקדשין, ובכל זאת, לא

ינזק מן המעושרת, והטעם יבואר בגמרא⁽⁴⁵⁹⁾. ואחרים מתנדבים כן, בעלי בתים נדיבי לב היו מתנדבים להניק אותן הולדות, מבהמותיהן שהן חולין⁽⁴⁶⁰⁾.

הדרגה השניה, היא גידולי שדה ואילן, שאין ממשות ההקדש מעורב בהן, ואין העשבים והפירות יוצאים מהם ממש, ומעורב בהם כח אחר. ובהם נחלקו אם "יש מעילה בגידולין" או "אין מעילה".

והדרגה השלישית, היא גידולי תרומה, שרק הזרעים הם תרומה. ועליהם כתב הקרן אורה [נדרים נו א], שאינם דומין ל"יוצא מן הטמא", כיון שאין עיקר הוויתן מן הזרע אלא מן האדמה והאור, אפילו בדבר שאין זרעו כלה.

458. מבואר על פי דברי התוס', במסקנתם. ויבואר לקמן בהערה 467.

ועיין בתפארת ישראל, המבאר, מדוע אין לפרש שנולד אחרי שאמו נכנסה לדיר להתעשר.

459. מכל הדיון בתוס', משמע, שהאיסור הוא על החלב. אבל מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה, משמע, שטעם האיסור הוא משום שמכחישה. ובספרו יד החזקה משמע כפירוש התוס', שהרי כתב ביחד חלב וביצי תורין. ובביצי תורין, ודאי שלא שייך לומר שאסור מטעם "הכחשה".

וכפירוש א כתב את שני הטעמים.

460. כן מפרשים התוס' במסקנתם. ומתנדבים אלו, רצו להרוויח להקדש, מפני שהולדות הם של הקדש. ועוד, מפני שאסור להם לינוק מאמם, לכן היו מתנדבים.

וכן פירש הרמב"ם בפירושו על המשנה "ואחרים מתנדבין כן". אלא שהרמב"ם לא ביאר

שמדובר שגם הולד הוא קדשים. ויתכן שהוא סובר כמו ההוה אמינא של תוס', שמדובר שהולד הוא של חולין. וכן כתב בספרו [פרק ג מהלכות מעילה הלכה יב], וזה לשונו "ויש לאדם להתנדב, ולומר: חלב בהמה זו החולין יהיה הקדש לולדות הקדשים שיינקוהו כדי שלא ימותו".

והשיג עליו הראב"ד: "ואם יאמר: יהיה הקדש לולדות, מה יעיל? [ביאור: הרי הקדיש אותה, וכולה של מוקדשין] אלא יזמין ולא יקדיש".

ומבאר הכסף משנה, שאין הכי נמי, זו היא כוונת הרמב"ם. ועוד מבאר, שעל אף שאמר: הקדש, הואיל ותכף אמר לולדות, ונתכוון לכך מתחילה, אין במשמעות דבריו הקדש, אלא על החלב בלבד. ועיין בברכת הזבח.

ובתחילה רצו התוס' לפרש [וכן פירש המיוחס לרש"י]: אחרים מתנדבין כן, כלומר, יש הנוהגין כן, ומתניין בשעת ההקדש, שהחלב יישאר חולין.

על פירוש זה מקשים התוס': לא משמע כן מהלשון, והיה לו למימר "ואחרים מתניין כן".

ועוד, בתוספתא מובא לשון זו "ואחרים מתנדבין כן" גם על המשך המשנה בדין פועלים, ושם בודאי לא שייך לומר כן, שהרי הוא כבר של הקדש?

והנה, המיוחס לרש"י הרגיש בקושיא זו, ומבאר שהתנו כן קודם שהקדישום, וגם המקדישין את הגורגרות והכרשינין, [וכוונתו, כמו שאמרה הגמרא חולין פרק יא משנה א, שיכול אדם להקדיש ולשייר אצלו את הגיזה].

וכן ולד המוקדשין, וגם האם וגם הולד הם מוקדשין, ובכל זאת, לא ינוק מן המוקדשין. ואחרים מתנדרים כן.

מבואר במסכת בבא מציעא [פז א] שמן התורה, פועל אוכל ממה שעובד בין במחובר ובין בתלוש, כמו שאמרה התורה [דברים כג]. וכן בהמה אוכלת בשעת עבודתה בתלוש, ואסור לחסום פיה, כמו שאמרה התורה [דברים כה].

ואומרת המשנה: במה דברים אמורים? בשל הדיוט, אבל בשל הקדש, אין הפועלים אוכלים. וחוסמים את פי הבהמה.

והטעם יבואר בגמרא (461).

הפועלים, העושין מלאכה בשל הקדש, לא יאכלו מן גרוגרות (462) של הקדש (463).

וכן, פרה, הדשה בשל הקדש, לא תאכל (464) מכרשיני [מין מאכל בהמה] הקדש.

מעילה?

ותירץ, שהוה אמינא, שאכן לשאר בני אדם אסור, ומועלין בו, מה שאין כן לפועל מותר, כשם שבחולין מותר לפועל, על אף שבלי ספק אסור לשאר אדם, מטעם גזל.

והשיטה מקובצת [שם] מתרץ בשם הריטב"א, שמדובר שהמקדיש הקדיש את התבואה, והתנה שלא תחול קדושה עליה, אלא על דמיה כשימכרנה. ולכן, סלקא דעתך שיותר לאכול. לפיכך, מיעטתו התורה, ואסור. [ועיין בקובץ שיעורים חלק ב].

462. בפירוש א הגירסא: בגרנות.

ובכל אופן הגירסא "גרוגרות" אינה מדוייקת, כי הפועלים אינם אוכלים אלא בדבר שלא נגמרה מלאכתו, כדאייתא בבבא מציעא [פט א]. פירוש ב.

463. וזה לשון הרמב"ם [פרק ח מהלכות מעילה הלכה א] "הפועלים שהן עושין בהקדש, אף על פי שפסקו עמהן מזונות, לא יאכלו מגרוגרות של הקדש. ואם אכלו, מעלו. אלא, ההקדש נותן להם דמי מזונות".

ומוסיף רבינו עובדיה: והם קונים מן השוק.

464. גירסת השיטה מקובצת.

ולפי ביאור זה תתורץ גם קושית הקרן אורה, המקשה: והלא הוי "מתנה על מה שכתוב בתורה"? ולפי דברים אלו יבואר על נכון, מפני שמתחלה לא הקדיש לחלבו, או לאכילת פועלים.

ויש לדון כאן בדין "דבר שלא בא לעולם", ואכמ"ל.

אלא, שבמעשר בהמה, לכאורה, לא שייך לומר כן, מאחר שחייב להקדישו, ולעשרו, ואיך יכול להתנות תנאים ולשייר לעצמו שיריים? בשלמא בדבר שמקדיש מרצונו, יכול להקדיש כרצונו, אבל מעשר בהמה, הלא חייב להקדישה כמות שהיא בלי הגבלה?

ומבאר המיוחס לרש"י בשם רבו, שגם במעשר בהמה אינו מחויב, ויכול לעכב בהמה זו שלא תיכנס לדיר להתעשר עד לאחר זמן, הלכך, מעשרו הוי כנדבה! ויכול להתנות בו תנאי זה. ומוסיף שלכן קראתו המשנה "אחרים", היינו בני אדם שאינם מחמירין כראוי.

ועיין בבוועז, המוסיף עוד אופנים שיכול לפטור עצמו ממעשר בהמה.

461. בגמרא נדרש מפסוקים, עיין בהערה 469. והקשה התוס' הרא"ש [בבא מציעא שם], למה צריך לדרוש זאת מדרשות הכתובים, הלא פשוט שאסור, כיון שהוא של הקדש ויש בו

גמרא:

קתני, שנינו: ולד המעושרת לא ינק מן המעושרת. ועוד שנינו: ולד המוקדשין לא ינק מן המוקדשין.

הגמרא מבררת: מנהני מילי, מנין נלמד דברים אלו? שאפילו כשהולד הוא גם של מוקדשין, אסור לינוק מאמו.

והרי נאמר במוקדשין [ויקרא כב] "והיה שבעת ימים תחת אמו", ומשמע בפשטות שאפילו היתה אמו קדושה, מכל מקום, יונק ממנה (465)?

אמר רב אחדבוי בר אמי: איסור היניקה נלמד מגזירה שוה מבכור, כמו שיבואר.

בכור הנולד מאמו, ודאי אין אמו קדושה. שהרי לא יתכן שאמו תהיה קדושה, מאחר שהבכור הנולד למעשר בהמה או לשאר מוקדשין, אינו קדוש בקדושת בכורה, כמבואר במסכת חולין [קל א].

לפיכך, דרשינן: מה בכור, "מועלין בו", פירוש (466): אסור להניק את הבכור מבהמת מעשר וקדשים, אלא מאמו כשהיא חולין, או משאר מיניקות חולין,

כן מעשר בהמה ושאר מוקדשין לא ינקו מאמם כשהן מוקדשות, אלא מאמם חולין, או משאר חולין.

אתיא, נלמד בגזירה שוה "העברה" "העברה" מבכור. נאמר בבכור [שמות יג] "והעברת כל פטר רחם", ונאמר במעשר בהמה [ויקרא כז] "כל אשר יעבור תחת השבט".

ובא ללמדנו: מה בכור, מועלין בו, כמבואר, אף חלב המעושרת, מועלין בו.

חלב המוקדשין, נמי אתיא, גם נלמד גזירה שוה "אמו" "אמו" מבכור. נאמר בבכור [שמות כב] "שבעת ימים יהיה עם אמו", ונאמר במוקדשין [ויקרא כב] "והיה שבעת ימים תחת אמו",

בדק הבית שהוא רכוש הקדש, לקדושת מזבח שאינה רכוש הקדש אלא קדושה עצמאית].

ולפי דברים אלו, מתרץ הקרן אורה את השגת

הראב"ד על הרמב"ם [הערה 460],

שמה שכתב הרמב"ם "הקדיש", היינו שהקדיש את הבהמה לצורך חלבה, שלא תחול הקדושת דמים אלא על חלבה.

והרמב"ם דייק כן מלשון "מתנדבים", שמשמעותה שהקדישו אותה לצורך החלב.

466. לפי כל הפירושים, מה שאמרה הגמרא: "מועלין בו", הוא לאו דוקא, שהרי שנינו [בעמוד הקודם] שאין מועלין בחלב המוקדשין, אלא, אסור בהנאה. וכבר מבואר לעיל [הערה

465. כן פירשו התוס' במסקנתם. ומשמע מדבריהם, שלולא מקרא זה, אין אפילו הוה אמינא להתיר.

והקשה הקרן אורה: כיון שהולד הוא גם של מוקדשין, למה הניחו בפשטות שאסור. [ביאור: הלא מה שהקדש מפסידין חלב האם, מרויחין על הולד, וכי אין הגזבר מוציא הוצאות מהקדש להחזיק את בדק הבית?!].

ומתרץ: כיון שהאם הוקדשה בקדושת מזבח, והחלב קדוש בקדושת מזבח, אסור להאכיל אפילו בהמת קדשים. [ביאור: במה דברים אמורים שהגזבר מוציא הוצאות, רק מדמים שהוקדשו לבדק הבית, ולא מוקדושת מזבח, וכבר מבואר כמה פעמים ההבדל בין קדושת

ללמדנו, כנ"ל, מה בכור מועלין בו, אף חלב מוקדשין מועלין בו (467).

שנינו במשנה: הפועלין לא יאכלו מן גרוגרות הקדש, וכן פרה לא תאכל מכרשיני

"הנאת" חלב, לפיכך, דרשינן מגזירה שוה מבכור לאסור אף הנאה.

והתוס' דוחים זאת, ומוכיחים מגמרא [חולין לו א] שאמרה, כהנחה פשוטה, שגם הדרשה של פסולי המוקדשין באה לאסור הנאה.

והם מתרצים, שהדרשות משולבות אחת אל השניה. דרשה הראשונה, היא, דרשתנו גזירה שוה מבכור לאסור חלב המוקדשין, כשם שבשר וגזיה אסורים, וכשם שכל ההנאות אסורות מקדשים. ואחר כך באה התורה להתיר מקצת ההנאות בקדשים שנפסלו, מאחר שנפסלו וירדו קצת מקדושתם. ואמרה התורה בפסולי המוקדשין: "תזבח ואכלת בשר", כלומר, זביחה ואכילה, מותרות, ודייקו חז"ל: אכן, זביחה מותרת, והתורה התירתה, אבל גזיה לא התירה התורה, ונשארת באיסורה הקודם, וכן הבשר מותר באכילה, ואילו החלב נשאר באיסורו הקודם.

על כן, אין כאן קושיה של כפילות הדרשות. [ועיין מה שכתבו המשנה למלך] [פרק ח מהלכות מעילה הלכה ו] והמהרי"ט אלגאזי בכורות פרק ה אות לה] והגהות הגרע"א על המשנה [חולין פרק י] והקרן אורה על מהלך זה של התוס'.

ולבסוף מסיקים התוס' שתירוץ זה דחוק הוא. ולפי פירושם במסקנא, יבואר על נכון [על פי הברכת הזבח]: ממה שאסרה התורה חלב פסולי המוקדשין, לא שמענו אלא שאסור להנות מהם לצורך הדיוט, הילכך, דרשינן מגזירה שוה, לאסור אפילו באופן שהולד הוא של מוקדשין.

(ב) התוס' מביאים סוגית הגמרא בבבא קמא [עז ב] ששם לא דרשו "אמו" "אמו" לגזירה שוה אלא דרשה אחרת, עיין שם. והוא לכאורה סתירת הסוגיות.

[436] שהוא איסור דאורייתא, לדעת התוס', ויש סוברים שהוא איסור דרבנן.

467. פירוש זה הוא מסקנת התוס' בשם רבינו פריץ.

ובתחלה רצו לפרש, שמדובר שולד הוא חולין, ואמו נכנסה לדייר להתעשר, או שאמו הוקדשה. והואיל והולד הוא חולין, לכן לא ינק מהאם המוקדשת.

ולפי פירוש זה, הלימוד מבכור הוא כך: "מה בכור מועלין בו", ואין הכוונה מועלין בחלב הבכור, שהרי הבכור הוא זכר, אלא, מה בכור מועלין בו: בכל השייך למעול בו, כן מעשר בהמה ומוקדשין, מועלין בהן בכל השייך למעול בהם, כולל חלב אם המוקדשת.

ומקשים התוס' כמה קושיות על פירוש זה. (א) למה לנו לחפש דרשות על איסור חלב המוקדשין, הלא אפילו בקדשים שנפסלו [פסולי המוקדשין] אסור להנות מחלב שלהן, כמו שדרשו חז"ל [עיין הערה 436] ממה שאמרה התורה בפסולי המוקדשין "ואכלת בשר", "ולא חלב".

ועל קושיא זו רצו לתרץ, שמה שדרשו "ואכלת בשר ולא חלב", היינו דוקא חלב שכבר נחלב. לפיכך, דרשו כאן מגזירה שוה מבכור, לאסור אפילו חלב שלא נחלב, והולד יונק ממנה.

והתוס' דוחים לתירוץ זה, מפני ש"לכאורה משמע שחלב פסולי המוקדשין אסור בכל ענין", בין כשנחלב ובין בהנקה.

עוד מביאים התוס' בשם "יש מפרשים", שמהפסוק "ואכלת בשר", אפשר למעט רק אכילת [שתית] חלב, ועדיין לא נתמעטה

הקדש.

אמר רב אחדבוי בר אמי: דאמר קרא [דברים כה] "לא תחסום שור בדישו", ודרשינן: דישו שלך⁽⁴⁶⁸⁾, של הדיוט, ולא דישו של הקדש, ומכאן⁽⁴⁶⁹⁾ דרשינן לחסימת בהמה, וממנו נלמד אכילת פועל, כמו שאמרה הגמרא במסכת בבא מציעא [פט א] שהוקש פועל לבהמה.

הגמרא מבררת: מאי טעמא, מה הטעם שהפועלים לא יאכלו מהקדש, כלומר, מנין דרשינן שמצות התורה לתת לפועלים לאכול מן התלוש ומן המחובר, היא דווקא בהדיוט ולא בהקדש?

מן המוקדשין, הלא כבר שנינו במשנה הקודמת שחלב המוקדשין אסור? ומה הצורך להשמיענו זאת?

אבל לפי פירושם במסקנא, יבואר על נכון: המשנה משמיעה לנו חידוש גדול, שעל אף שהולד הוא גם של מוקדשין, ומסתבר לומר שכמה שאמרה התורה "תחת אמו", באה להתיר הנקת הולד כשהוא גם של מוקדשין. קמשמע לן, שאינו כן, ובכל זאת אסור לינוק. (ה) עוד הקשו: אם הולד הוא אכן של חולין, איזה נדבה התנדבו המתנדבין, ואיזה תועלת יש להקדש מכך? ולפי פירושם במסקנא, יבואר על נכון.

468. כל הענין שם בתורה מדובר בחולין. המיוחס לרש"י.

אבל הרמב"ם כתב [פרק ח מהלכות מעילה הלכה ב] "שנאמר לא תחסום שור בדישו, דיש הראוי לו". כלומר, הראוי לו באכילה, והותר לבעל הדיש להאכילו, ולא כשיש עליו איסור הקדש.

469. כן מפרשים התוס'. אבל המיוחס לרש"י מבאר, שעל אכילת פועלים אין הגמרא מבררת כלל, כי היה פשוט שאין הפועלין אוכלים בהקדש, משום שנאמר [דברים כג] "כי תבוא בכרם רעך ואכלת", ודרשינן: "רעך" ולא של הקדש, אלא שהגמרא מבררת על חסימת בהמה. ועיין תוס' בבא מציעא [פט א ד"ה רעך],

ועיין בתוס' מה שתירצו, וכתבו שהוא תירוץ דחוק.

אבל לפי פירושם במסקנא, יבואר על נכון: מפני שלמסקנתם עיקר הלימוד "אמו" "אמו", בא רק ללמד, שמה שאמרה התורה "והיה שבעת ימים תחת אמו" היינו דוקא "אמו" כשהיא של חולין, ונדרש מבכור, כמבואר. ואינו מהוה לימוד כללי ללימוד דיני מוקדשין מדיני בכור. על כן, לא אמרה שם הגמרא בבבא קמא לדרשה זו. [והקשה הצאן קדשים: אם כן למה הוצרכו לגזירה שוה "העברה" "העברה", הרי גילתה כבר התורה ש"אמו" הוא דוקא בחולין, ולמה היה עולה על הדעת שמעשר בהמה שונה מכל המוקדשין?].

(ג) עוד מקשים התוס': איך יתכן ללמוד מבכור לאסור את החלב, הלא הבכור הוא זכר, וכלל בדידינו: "אין דנין אפשר משאי אפשר"? [עיין תמורה טז ב ועוד].

ועיין בתוס' מה שתירצו [ויש שם גירסאות שונות, וקשה מאוד לעקוב אחריהן]. ובכל זאת כתבו התוס' שהוא דחוק.

אבל לפי פירושם במסקנא, יבואר על נכון: הגמרא לא למדה מגזירה שוה מבכור לאסור את החלב, כנ"ל, כי אין לו חלב,

אלא, כשהבכור הוא הולד והוא היונק, מאמו שהיא בודאי חולין, כמבואר. ומבכור דרשינן אך ורק שמה שאמרה התורה "אמו", היינו: אמו כשהיא חולין, ולא כשהיא של מוקדשין.

(ד) עוד הקשו: פשיטא, שולד חולין לא ינק

הגמרא מביאה ברייתא [או מאמר אמוראים ראשונים]:

הדש גלעינין [מין קטניות] בשדה הקדש, ונהנה מהשתמשות בשדה הקדש, מעל.

ומקשינן: ולמה מעל, והא בתלוש בעינן, הלא אין מועלין במחובר לקרקע וכל שכן בקרקע (470)? [כמו שמבואר לקמן יח ב].

ומתריצין: אמר רבינא: שמע מינה, אפשר לשמוע מהלכה זו, שאבקה מעלי לה (471), האבק של הקרקע, מועיל ומשביח את הקטניות כאשר נידוש בקרקע של הקדש. והיות והאבק הוא תלוש, לפיכך: מועלין.

מתניתין: יג-ב

המשנה ממשיכה לדון בקדשים שאין מועלין

בהם, והם אסורים בהנאה.

שרשי אילן של הדיוט, הבאין בשל הקדש, וכן שרשי אילן של הקדש שבאין בשל הדיוט, לא נהנין ולא מועלין.

הגמרא בבבא בתרא [כו ב] מעמידה את המשנה, כדי שלא יסתרו הרישא והסיפא, ששרשי האילן נגררים [שייכים] להאילן עד מרחק של שש עשרה אמה. וביותר מכך אינם נגררים אחר האילן.

הילכך, ברישא מדובר ששרשי הדיוט באו לתוך של הקדש, והם בתוך שש עשרה אמות להאילן, לפיכך: אין מועלים, כי הם שייכים להדיוט. ועם כל זה, אסרום חכמים בהנאה. אבל מה שמרוחק משש עשרה אמות, מועלין בהם.

ובסיפא, מדובר ששרשי הקדש באו לתוך

אבל ההיתר לפועל לאכול הוא זכות ממונית, הילכך, סלקא דעתין לומר, שכשם שבחולין מותר לו לאכול ואינו עובר על איסור גזל [וסברא זו הובאה בהערה 461 בשם תוס' הרא"ש] כמו כן, מותר לו לאכול בהקדש, הואיל ואין כאן גזל, אין כאן מעילה, לכן הוצרכה התורה לאסור בדרשה מיוחדת, "רעך" ולא של הקדש. וממילא, מתורצת קושית התוס'. כי לא שייך ללמוד אדם מבהמה לגבי הקדש. ועיין בקרן אורה שכתב מעין דברים אלו.

470. המיוחס לרש"י.

471. כן משמע שפירשו התוס'. ולפי פירוש זה "מעלי" מתפרשת מלשון מועיל. ויותר מבואר בפירוש ב.

אבל לפי גירסת השיטה מקובצת, הוא

ובשיטה מקובצת שם המקשים, אם כן, למה הוצרכה התורה למעט "רעך" ולא של הקדש, הלא אפשר ללמוד מההיקש של חוסם לנחסם, כמו שאמרה הגמרא שם כמו שאמרו התוס'?

ועיין שם מה שתירצו. על קושית התוס' מתרץ הגר"ח [בספרו על הרמב"ם הלכות מעילה] על פי המבואר [הערה הקודמת] שהרמב"ם פירש את דרשת "דישור", בראוי לה ולא בהקדש. הילכך, יש לבאר, ששונה איסור אכילת פועל מחיוב חסימת פי הבהמה.

האיסור לחסום פי הבהמה, אינו משום שלבהמה יש זכות ממונית בתבואה שדשה, אלא שיש איסור על הבעלים לחסמה, ואף אם היא בהמתו. על כן, באה התורה ואמרה, שהיות ותבואה זו אינה ראויה לבהמה, והדיש אינו ראוי לה, יחסמה!